

Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Казахский национальный университет имени аль-Фараби

Ministry of Education and Science of Kazakhstan
al-Farabi Kazakh National University

«Қазақстан Республикасының аудиторлар Палатасы» КАҰ

ПАО «Палата аудиторов Республики Казахстан»

PAO «Chamber of Auditors of the Republic of Kazakhstan»

«КЕДЕНДІК ОДАҚ ЖӘНЕ БІРЫҢҒАЙ ЭКОНОМИКАЛЫҚ КЕҢІСТІК
ШЕҢБЕРІНДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ СҰРАҚТАРДЫ РЕТТЕУ:
ТӘЖІРИБЕЛЕР ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕР»

Халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференция
материалдары
6-7 желтоқсан 2013 жыл.

"РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ В РАМКАХ
ТАМОЖЕННОГО СОЮЗА И ЕДИНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
ПРОСТРАНСТВА: ПРАКТИКА И ПРОБЛЕМЫ"

Материалы
международной научно-практической конференции
6-7 декабря 2013 г.

"ECONOMIC ISSUES REGULATION IN THE FRAMEWORK OF CUSTOMS
UNION AND COMMON ECONOMIC SPACE: PRACTICE AND PROBLEMS"

Materials
international scientific-practical conference
December 6-7 2013

Алматы, 2013

323	<i>Смағұлова Г.С., Омарова А.А.</i> КОРПОРАТИВТІК ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛККЕ НЕГІЗ БОЛАТЫН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАР	417
327	<i>Купешова С.Т., Омарова А.</i> СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУДЫҢ ҰЙЫМ ҚЫЗМЕТІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ	421
330	<i>Тағайбекова Н.П.</i> THE IMPORTANCE OF OPEN INNOVATION FOR LATIN AMERICA	424
332	<i>Бейжанова А.Т., Рыспаева К.У.</i> БІРІККЕН ЛОГИСТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІ ДАМУЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	428
336	<i>Қожамқұлова Ж.Т., Басымбекова А.Т.</i> ИННОВАЦИЯЛЫҚ ФИРМАЛАРДА МАРКЕТИНГ КЕШЕНІН ҚҰРУ	433
441	<i>Баймуханбетова Э.Е.</i> ЛОГИСТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В УПРАВЛЕНИИ ПРОИЗВОДСТВОМ	437
444	<i>Нурсейтова Г.Б., Есенгелді А.</i> ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ АДАМ КАПИТАЛЫНЫҢ РӨЛІ	440
46	<i>Алиқбаева А.Б., Унербаева Р.У., Сейдалиева Д.А.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ДАМУЫНЫҢ ӨЗГЕШЕЛІКТЕРІ МЕМЛЕКЕТТІК ДЕНГЕЙДЕ: МӘСЕЛЕНІҢ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАНЫҢ ТАЛДАНУЫ	444
49	<i>Нусюпаева А., Нурмағамбетова А.</i> РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РК	448
54	<i>Омарова Г.Б.</i> КӘСПКЕРЛІК ТӘУЕКЕЛДІ БАҒАЛАУ МЕН БАСҚАРУ	451
59	<i>Нурсейтова Г.Б., Курманалина Ж.Е.</i> ӨНІМ САПАСЫН БАСҚАРУ – КӘСПОРЫН ҚЫЗМЕТІНІҢ БАСТЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	455
63	<i>Такеева Г.А.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА НА ПРЕДПРИЯТИИ	459
65	<i>Шеденов Ө.Қ., Тайланова Ж.Б.</i> ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	462
70	<i>Джулаева А.М., Жунисова А.А.</i> ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУ ПРОЦЕССИ-ҰЙЫМ САЯСАТЫНЫҢ НЕГІЗГІ КӨРСЕТКІШІ РЕТІНДЕ	465
72	<i>Тажиева Қ.С., Нарботаев А.</i> ҚР ТҰРАҚТЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ – ИННОВАЦИЯЛЫҚ КӘСПКЕРЛІК	469
	<i>Аширбекова Л.Ж., Жексембиева А.С.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ	472
	<i>Жумағазиева А.Г.</i> КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУҒА ҚАТЫНАСУШЫЛАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІНІҢ ТЕПЕ-ТЕҢДІГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	476
	<i>Нурмағамбетов М.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ НАРЫҒЫ ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫҢ ЖҰМЫСБАСТЫЛЫҒЫ	480
	<i>Бейжанова А.Т., Турсунқұлова Г.Т.</i> КӘСПОРЫННЫҢ ТАУАР САЯСАТЫН БАСҚАРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	484
	<i>Аширбекова Л.Ж.</i> ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В РК	488
	<i>Жаксығұлова Г.К.</i> УСЛОВИЯ СОЗДАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ХОЛДИНГОВОГО ТИПА	491
	<i>Тасжарганов С.И.</i> МОТИВАЦИОННАЯ РОЛЬ ПАТЕНТОВ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РК	494
	<i>Атантаев А.М.</i> БИЗНЕС-ПЛАН КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ И СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ	498
	<i>Суюнчалиева М.М.</i> ЧТО СУЛИТ ТАМОЖЕННЫЙ СОЮЗ ДЛЯ КАЗАХСТАНА: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	502
	<i>Жидебекқызы А.</i> ДАМУҒАН ЕЛДЕРДЕГІ ТЕХНОПАРКТІК ҚҰРЫЛЫМДАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ДАМУЫДАҒЫ РӨЛІ	504
	<i>Мулдағалиева Б.</i> РЕГИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	509

Шеденов Ө.Қ. – э.ғ.д, профессор, әл-Фараби атындағы
Тайланова Ж.Б. – магистрант, әл-Фараби атындағы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы продовольственной безопасности и проанализированы проблемы обеспечения продовольственной безопасности в Республике Казахстан.

Abstract. This article discussed the theoretical basis of food security and analyzed the problems of food security in the Republic of Kazakhstan.

1996 жылы 13 қарашада қабылданған Рим декларациясында айтылғандай, қорғаныс жеткілікті мөлшердегі азық-түлікке қол жеткізу мен ашаршылықсыз өмір сүру – мемлекет тұрғынының құқығы болып табылады. Қазіргі таңда әлемде бірталай адам ашаршылық зардабын тартуда. Бұл мәселенің әлеуметтік қана емес, саяси-стратегиялық мән бар.

Азық-түлік қауіпсіздігі – бұл үкіметтің ішкі және сыртқы саясатын жүзеге асыру барысында міндетті түрде қарастыратын стратегиялық мәселелердің бірі. Мемлекет ең алдымен халықты тиісті азық-түлікпен қамтамасыз ете алуы керек, өйткені тұрақтылық пен тәуелсіз сыртқы саясаттың болуы мүмкін емес.

Саналы түрде ойлап қарасақ, аш халықты өзге нәрселер қызықтырмайды. Сондықтан мемлекетте экономикалық, аграрлық саясат дұрыс жүргізілуі тиіс. Әлемдегі ашаршылық халықтың тоқшылықта болғаны мен азық-түлік қауіпсіздігінің қамтамасыз етілуі – ұлттық қауіпсіздігінің маңызды бір бөлшегі болып табылады.

«Үшінші сын-қатер – жаһандық азық-түлік қауіпсіздігіне төнетін қауіп» халық саны өсуінің жоғары қарқыны азық-түлік проблемасын күрт шиеленістіреді. Бүгіннің өзінде әлемде миллиондаған адам аштыққа ұшырап, миллиардтаған адам тағамның ұдайы жетіспеушілігін бастан кешіруде.

Тамақ өнімдерін өндіруде революциялық өзгерістер жасамаса, осынау үрей туғызып тек өсе түспек», - деп Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясында атап өткен болатын.

Сондықтан да, елімізде азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде қатты еңбектену қажетті алу көзделген [1].

Әрбір істе дамумен қатар жүретін қауіптер бар болғандықтан да, әрбір мемлекеттің қауіпсіздікті қамтамасыз етуге үлкен мән береді. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге мыналар болады:

- экономикалық қауіпсіздік,
- әлеуметтік қауіпсіздік,
- қаржылық қауіпсіздік,
- әскери қауіпсіздік,
- ресурстық қауіпсіздік,
- ақпараттық қауіпсіздік,
- азық-түлік қауіпсіздігі,

– ғылыми-техникалық қауіпсіздік, саяси қауіпсіздік және экологиялық қауіпсіздік.

Осы аталғандардың ішінде қазіргі таңда күн тәртібінде тұрған дүниелердің бірі – бұл азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі. Қазақстанда азық-түлік қауіпсіздігі ұғымын келесідей қарастыруға болады:

- біріншіден, бұл – мемлекет территориясында халықтың қажеттіліктерін қамтамасыз ету.

- азық-түлік деңгейдегі азық-түлік өнімдерінің болуы;
- біріншіден, әрбір тұрғынның минималды деңгейдегі азық-түлікпен қамтамасыз етілуі;
- екіншіден, азық-түлік өнімдерінің жеуге жарамды, ауруға шалдықтырмайтындай, өміріне қауіп төндірмейтіндей болуы.
- азық-түлік қауіпсіздігінің деңгейін келесідей критерийлер арқылы анықтайды:
- бекітілген нормаларға сай қажеттіліктерді қанағаттандыру;
- экономикалық қолжетімділікті қамтамасыз ету;
- азықтың тұрақты кеңістіктік-уақыттық толықтығын қамтамасыз ету;
- импорттық тәуелділікті төмендету;
- азық-түлік сапасы мен қауіпсіздігін арттыру [3].
- Ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз келесідей факторларын айтуға болады:
- тұрақты шикізаттық базаны құру;
- азық-түлікті қамтамасыз етудің әлеуметтік бағыттылығын күшейту;
- тауар қозғалысының оңтайлы жүйесін дамыту;
- өткерме-бөлшек сауданы мемлекеттік реттеуді жетілдіру;
- тұтыны азық-түлік нарығын қорғауды күшейту.

Қазақстанда ең аз табыс табатын, күн көрісі төмен отбасылар мен азаматтарды әлеуметтік қорғауға кепілдік беретін заң актілері бар. Елімізде ең аз қамтамасыз етілген халық азық-түлік алуға тұтыну шығындарының жартысынан көп бөлігін жұмсайды. Қазір елімізде халқымыз аштыққа ұшырап жатқаны жоқ, алайда еліміздегі осыған байланысты мәселелердің – елдегі азық-түліктің тәуелділігі мәселесі, шетелдік азық-түлік өнімдерін еліміз аумағына көптеп енуі. 2011 жылғы импорттың 10,8%-ын, ал 2012 жылы 9,2 %-ын азық-түлік өнімдері құраған. Бұл елдегі дайын өнім өндірудің әлі де болса артта қалып келе жатқанын көрсетеді. Шынында еліміз бүкіл халықты тек отандық азық-түліктік өнімдермен қамтамасыз етуге қауқарсыз. Сондықтан да, кейбір өнім түрлерін шетелден әкелуге тура келеді. Республика импортының көпшілік бөлігін қант, консервілер, құрғақ сүт, жемістер, консервіленген қас еті құрайды. Мысалы, 2013 жылғы тамыз айына берілген көрсеткіштерге сәйкес, тұтынудағы азық-түлік тауарларының импорты келесідей көрініс табады: өсімдік майы – 30,9 %, сүт өнімдері – 18,4 %-ды құрайды, макарон өнімдері – 15 %, жармалар – 12,3 %, алкоголь өнімдері – 12,3 %, ал ұн – 0,1 %-ды құрайды екен. Халықтың көп тұтынатын азық-түліктік тауарларының көпшілік бөлігі шетелден әкелінуде [4].

Сонымен қатар кейбір азық-түлік өнімдерінің импортының жылдар бойынша динамикасын келесідей көрейік:

Таблица 1. Өнімдердің негізгі түрлері бойынша импорт көлемі

Көрсеткіштер	2008	2009	2010	2011	2012
Импорт, млн АҚШ долл	37 889,0	28 408,6	31 126,7	37 055,7	46 301,9
Негізгі маңызды түрлері бойынша:					
Өсімдік майы, маргаринді қоса	93,9	90,4	121,6	121,3	138,7
Сүт өнімдері	273,2	168,8	135,0	193,6	164,5
Макарон өнімдері	270,6	208,7	388,0	344,4	263
Жарма өнімдері	390,3	302,7	379,1	270,3	960,5
Алкоголь ішімдіктері	203,6	127,2	105,3	177,6	204,8

Сілтемсіз: Таблица агенттігі мәліметтері негізінде автормен құрастырылған

Сонымен бірге келесідей көрініс отырғанымыздай, елімізге импортталатын өнімдердің көлемі жыл санап өсіп келеді екен.

Келесі келетін деректерге сүйенсек, шайдың импорты 2009 жылы алдыңғы жылмен салыстырғанда 3,7 %-ға төмендеп, 2010 жылы 34,5%-ға артқан, 2011 жылы 0,2%-ға азайып, 2012 жылы 14,3 %-ға жоғарылаған. Өсімдік майының шетелден әкеліну көлемі 2009 жылы

38,2%-ға, 2010 жылы 20%-ға азайып, 2011 жылы 43,4% және 2012 жылы 15%-ға артқан. Қанттың импорты 2009 жылы 22 %-ға азайып, 2010 жылы 86%-ға артқан, ал 2012 жылы 2010 жылмен салыстырғанда орта есеппен жылына 17,4 %-ға төмен отырған.

Алкогольді ішімдіктердің сырттан тасымалдануы 2009-2011 жылдар аралығында орта есеппен жылына 41%-ға азайған да, 2012 жылы 15,2 %-ға көтерілген.

Кондитерлік өнімдердің сырттан әкелінуі өзге азық-түлік өнімдеріне қарағанда 2005-2007 жылдары кондитерлік өнімдердің импорт көлемі 61,6 %-ға өскен, ал 2008 жылы өнімдерді тұтынудағы импорттың үлесі 9,7 %-ға артқан. 2009 жылы аталған өнім импорты 22,4 %-ға төмендеп, 2010 жылы 25,2 %-ға артып, 2011 жылы 28,7 %-ға қайта төмендеп, 2012 жылы көлемі 2011 жылға қарағанда 3,5 есе артып кеткен.

Бұл өнімдердің импортының көбеюі отандық нарықта отандық өндірушілердің қаржылық-экономикалық жағдайларының нашарлауы, шетелдік өндірушілердің отандық нарыққа біртіндеп жаулап алуы секілді қолайсыз жағдайларды қалыптастырады. Сонымен бірге осылайша елдің азық-түлік қауіпсіздігіне қауіп төндіреді.

Осындай жағдайларды ескере отырып, 2011 жылы 14 қыркүйекте «Қазақстан Республикасының Қорғаныс қорына кондитерлік өнімдердің кейбір түрлерін әкелуге қатысты қорғаныс шаралары туралы» Қаулы қабылданды.

Бұл қаулы бойынша кейбір кондитерлік өнім түрлерін ел аумағына кіргізудің шектеу нормасы белгіленді, баж салығының мөлшері көбейтілді. Бұл дұрыс қарар екенін статистикалық деректерге қарасақ, мұның нәтижесі байқалмайды. Елімізде кондитерлік өнімдерге мүлдем шектеулер қойылу қажет.

Отандық нарықта аталмыш өнім түрлерін өндірушілер жоқ емес. Мәселен, ел ішіндегі компаниялар «Рахат», «Баян Сұлу», «Қарағанды кәмпиттері» және тағы басқа да өнім өндірушілер отандық нарықта қызмет етуде. Мемлекет оларға қолдау көрсетіп, олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру керек, жағдай жасауы тиіс.

Отандық нарықта бәсекелес кәсіпорындарды көбейте отырып, сапа жоғары деңгейге жеткізу қажет. Сол арқылы біз отандық өнімді қолдаймыз, әрі бір өніммен бәсекеге түрде өз-өзін қамтамасыз ететін мемлекет боламыз.

Азық-түлік қауіпсіздігін күшейтуде импортты азайта отырып, елдің өндірістік қабілетін сапасын арттыру маңызды болып табылады. Еліміздегі азық-түлік өндірісін жетілдіріп, дамытпайынша, импортқа шектеу қоя алмаймыз.

Соның үшін біртіндеп өзге де азық-түліктік өнім түрлерімен өз-өзін қамтамасыз ететін мемлекет дәрежесіне жетуге әрекет жасау қажет:

- еліміздегі маңызды болып табылатын ауылшаруашылық саласын дамыту;
- аграрлық өнеркәсіпті жетілдіру;
- аталған салаларды дамытуда ынталандыру мен қолдау шараларын іске асыру, ұйымдастыру, инвестиция тарту, заманауи техникамен қамтамасыз ету;
- отандық өндірушілерге қолдау көрсетіп, оларды шетелдік өнімдерден қорғау;
- отандық өнімдердің тұтыну деңгейін 80-90 %-ға жеткізу керек.

Қорыта айтқанда, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету қазіргі таңда отандық нарыққа жаһандық мәселесіне айналып келеді және бұл мәселенің шешілуі әрбір мемлекеттің өзінің оның жүргізетін саясатына тікелей байланысты.

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы халқына Жолдауы

2. Кайгородцев А.А. Экономическая и продовольственная безопасность Казахстана: теория, методологии, практики: Монография. – Усть-Каменогорск: Медиа – Альянс, 2011.

3. Жанбекова З.Х. Продовольственная безопасность Казахстана: теория, методологии, практики: дисс. на соиск.ученой степени канд.экон.наук. – Караганда, 2011.

4. www.stat.kz ҚР Статистика Агенттігі мәліметтері